

Gilbert Keith
Chesterton

Svatý František z Assisi

Život a duchovní profil

Edice Portréty

Gilbert Keith
Chesterton

Svatý František z Assisi

Život a duchovní profil

karmelitánské
nakladatelství

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Chesterton, G. K. (Gilbert Keith), 1874-1936

[St. Francis of Assisi. Česky]

Svatý František z Assisi : život a duchovní profil / Gilbert Keith Chesterton ; z anglického originálu St. Francis of Assisi přeložila Zora Freiová. -- V Praze : Karmelitánské nakladatelství, 2026. -- 125 stran. -- (Portréty)

Vydalo Karmelitánské nakladatelství ve společnosti KatMedia, s.r.o.

ISBN 978-80-7566-750-2 (brožováno)

* 27-36 * 27-789.32 * 27-788-1/-9 * 27-184 * 27-584 * 27-789.32-1/-9

* 27-662:3 * 27 * 929 * (450) * (092) * (048.8)

– František, z Assisi, svatý, 1182-1226

– křesťanští světci -- Itálie -- 12.-13. století

– františkáni -- Itálie -- 13. století

– řeholní život -- Itálie -- 13. století

– Bůh a člověk -- křesťanské pojetí

– duchovní život -- křesťanské pojetí

– františkánská spiritualita

– křesťanství a společnost -- 12.-13. století

– biografie

– studie

27-78 - Křesťanská sdružení, spolky a organizace. Řeholní řády [5]

929 - Biografie [8]

Automatizované vytěžování textů nebo dat z této publikace ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU je bez souhlasu majitele autorských práv zakázáno.

Czech edition © KatMedia, s. r. o., Praha, 2026

ISBN 978-80-7566-750-2

Problém svatého Františka

Svatého Františka z Assisi lze moderním jazykem vykreslit trojím způsobem. Pisatel si z nich musí vybrat; a třetí způsob, uplatněný zde, je z nich v určitém ohledu nejtěžší. Nebo by přinejmenším nejtěžší byl, kdyby další dva nebyly nemožné.

Za prvé může s tímto velkým a úžasným člověkem zacházet jako s postavou světové historie a vzorem občanských ctností. Může tohoto svatého provokatéra popisovat jako jediného skutečně upřímného demokrata na světě, jímž pravděpodobně byl. Může tvrdit (a znamená to velmi málo), že svatý František předběhl svou dobu. Může říct (a je to naprostá pravda), že svatý František předjímal všechno, co je v moderním smýšlení nejliberálnější a nejsoucinnější: lásku k přírodě, lásku ke zvířatům, smysl pro sociální citění, smysl pro duchovní nebezpečí prosperity a dokonce i majetku.

Tohle všechno, čemu před Wordsworthem nikdo nerozuměl, bylo Františkovi důvěrně známé. Všechno, co jako první objevil Tolstoj, považoval nejspíš svatý František za samozřejmé. Dal by se prezentovat nejen jako hrdina lidství, ale i lidskosti, ba jako první hrdina humanismu. Bývá popisován jako jakási jitřenka renesance. Ve světle toho všeho se dá jeho asketická teologie ignorovat nebo odmítat jako dobová porucha, která našťástí nebyla fatální. Na jeho víru se dá pohlížet jako na pověru, ale pověru dobově nevyhnutelnou, z níž by se cele nedokázal vymanit ani génius; bylo by tudíž nespravedlivé svatého

Františka odsuzovat za jeho odříkání nebo ho přehnaně kázat za jeho čistotu. Je naprostá pravda, že i z tak vzdáleného hlediska by se jeho význam jevil heroický. Stále ještě by to byly velké věci, které by se daly říct o muži pokoušejícím se ukončit křížové výpravy rozmluvami se Saracény nebo přimlouvajícím se u císaře za ptactvo. Pisatel by mohl v čistě historickém duchu popsat veškerou františkánskou inspiraci rozpoznatelnou v Giottových malbách, v Dantově poezii, v miráklech, které daly vzniknout modernímu dramatu, a v tolika věcech, jež už v moderní kultuře došly ocenění. Mohl by se pokusit, tak jako jiní před ním, udělat to takřka bez nastolení jakýchkoli náboženských otázek. Mohl by zkrátka zkusit vyprávět příběh o světcích bez Boha; což je podobné, jako když vám někdo řekne, abyste psali o životě Nansena, a zakáže vám zmiňovat severní pól.

Za druhé může pisatel zajít do opačného extrému a rozhodnout se být takřkajíc okázale zbožný. Může náboženské nadšení učinit absolutním tématem, tak jako to bylo u prvních františkánů. Může s náboženstvím zacházet jako se skutečnou věcí, jako bylo skutečné pro skutečného Františka z Assisi. Může nacházet takřka asketickou radost v předvádění paradoxů askeze a veškerých zmatek a zvrátů pokory. Celou tu historii může zpečetit stigmaty, zaznamenávat posty jako souboje s drakem, až se svatý František pro povrchní moderní mysl stane postavou stejně temnou jako svatý Dominik. Stručně řečeno, pisatel může vytvořit cosi, co budou v našem světě mnozí považovat za jakýsi fotografický negativ – převrácení všech světél a stínů; co bude pošetilým připadat stejně neproniknutelné jako tma a dokonce i mnoha moudrým skoro tak neviditelné, jako by to bylo napsáno stříbrem na bílém. Taková studie o svatém Františkovi by byla nesrozumitelná každému, kdo nesdílí jeho víru, a možná jen částečně srozumitelná tomu, kdo nesdílí jeho povolání.

Podle míry soudnosti by se považovala za příliš špatnou nebo příliš dobrou pro svět. Jediná nesnáz tohoto postupu je, že není možný. Psát o životě světce by opravdu vyžadovalo svatého. Překážky, které v tomto případě vystávají, jsou nepřekonatelné.

Za třetí se autor může pokusit udělat to, oč se tu snažím já: a jak už jsem naznačil, tento postup má své vlastní obtíže. Pisatel se může situovat do postavení obyčejného moderního vnějšího pozorovatele a tazatele; z velké části to je – a kdysi byl úplně – případ tohoto autora. Může začít z hlediska člověka, který už svatého Františka obdivuje, ale jen za to, co sám pokládá za obdivuhodné. Jinak řečeno, může předpokládat, že čtenář je přinejmenším tak osvěcený jako Renan nebo Matthew Arnold; avšak ve světle tohoto osvěcení se může snažit objasnit to, co Renan a Matthew Arnold ponechali temné. Může se pokusit použít to, co bylo pochopeno, k vysvětlení toho, co pochopeno nebylo.

Může se pokusit říci modernímu anglickému čtenáři: „Tady je historická postava, která už nyní mnohé z nás nesporně přitahuje svou veselostí, svou romantickou obrazností, svou duchovní noblesou a přátelstvím, ale obsahuje i prvky (zjevně stejně upřímné a výrazné), jež vám připadají dosti vzdálené a nesympatické. Tento člověk byl však jeden muž, nikoli půl tuctu mužů. Co se jeví rozporuplné vám, nezdálo se rozporuplné jemu. Podívejme se, jestli s pomocí existujícího porozumění dokážeme pochopit ony další věci, které na nás teď působí dvojnásob temně, jak svým vnitřním smutkem, tak ironickým kontrastem.“ Nemyslím si ovšem, že v tomto jednoduchém a stručném náčrtu mohu skutečně dosáhnout psychologické úplnosti. Chci říci, že toto je jediná skutečně sporná okolnost, kterou tu budu předpokládat: že se setkávám se sympatizujícím vnějším pozorovatelem. Nebudu předpokládat ani větší, ani menší shodu než tuto. Materialista se

patrně nebude starat, jestli se rozpory urovnají, nebo ne. Katolík možná žádné rozpory k urovnání neuvidí. Já se tu však obracím k obyčejnému běžnému člověku, příznivě nakloněnému, avšak skeptickému, a mohu jen dosti mlhavě doufat, že když budu k příběhu velkého světce přistupovat skrze to, co je na něm barvitě a oblíbené, snad docílím toho, že čtenář porozumí o něco víc než dříve soudržnosti celkového charakteru. Že když k němu budeme přistupovat tímto způsobem, snad zahlédneme alespoň v záblesku, proč se básník, který opěvoval slunce, často skrýval v temné jeskyni, proč se světec, který zacházel tak jemně s bratrem vlkem, choval tak přísně ke svému bratru oslovi (jak přezdíval vlastnímu tělu), proč se trubadúr se srdcem planoucím láskou stranil žen, proč se pěvec radující se ze síly a veselosti ohně úmyslně válel ve sněhu, proč tatáž píseň, která s veškerou pohanskou vášnivostí křičí „Bud' chválen Bůh za naši sestru matku zemi, jež rodí rozličné plody a trávu a pestré květy“, končí slovy „Bud' chválen Bůh za naši sestru smrt těla“.

Renan a Matthew Arnold v této zkoušce naprosto selhali. Ochotně Františka zahrnovali chválou, dokud je nezastavily předsudky; zatvrzelé předsudky skeptika. V okamžiku, kdy František začal dělat něco, čemu nerozuměli nebo co se jim nelíbilo, nesnažili se ho pochopit, tím méně si to oblíbit: jednoduše se k celé záležitosti obrátili zády a „už s ním nechodili“. Takovým způsobem se žádný člověk na cestě historického zkoumání nedostane daleko. Tyto skeptiky to skutečně ponouká, aby celé téma v zoufalství zahodili, aby opustili nejprostší a nejupřímnější ze všech historických postav jako snůšku protikladů, kterou lze pochválit za to, že se na ní dá najít i leccos dobrého. Arnold odkazuje k asketičnosti Alverny téměř chvatně, jako by to byla neblahá, avšak nepopíratelná vada na kráse celého příběhu; nebo spíš jako by to byla politováníhodná porucha a sentimentalita na jeho konci. To však

prostě znamená být vůči smyslu příběhu úplně slepý. Prohlásit horu Alvernu za pouhý Františkův pád je přesně totéž jako vydávat horu Kalvárii za pouhý pád Kristův. Ty hory jsou hory, ať jsou jinak čímkoli, a je nesmysl tvrdit (jako Srdcová královna), že jsou to v podstatě kotliny nebo záporné díry v zemi. Zcela zjevně byly zamýšleny jako vrcholy a mezníky. Zacházet se stigmaty jako s určitým druhem pohoršení, o němž se má hovořit citlivě, avšak s bolestí, je přesně to samé jako zacházet s původními pěti ranami Ježíše Krista jako s pěti skvrnami na jeho charakteru. Možná se vám myšlenka askeze nezamlouvá, možná se vám nezamlouvá ani myšlenka mučednictví; třeba máte upřímný a přirozený odpor k celé koncepci oběti symbolizované křížem. Pokud je to ale inteligentní odpor, uchováte si schopnost vidět smysl příběhu: příběhu mučedníka nebo dokonce příběhu mnicha. Nebudete moci číst evangelium a přitom považovat ukřižování za jakýsi dodatečný nápad či zvrát nebo nehodu v Kristově životě; očividně je smyslem příběhu jako hrot meče, toho meče, který pronikl srdce Matky Boží.

A nebudete moci číst příběh muže nazývaného Zrcadlo Kristovo, aniž byste chápali jeho závěrečné období jakožto muže bolesti, aniž byste alespoň z uměleckého hlediska oceňovali vhodnost toho, že v oblaku tajemství a osamělosti přijal nehojící se věčné rány, které mu nezpůsobila žádná lidská ruka a které uzdravují svět.

Praktický smír veselosti se strohostí musím ponechat příběhu samotnému. Ale jelikož jsem zmínil Matthewa Arnolda, Renana a racionalistické obdivovatele svatého Františka, naznačím tu, co by podle mě měli mít takoví čtenáři na paměti především. Těmto význačným spisovatelům se stigmata jevila jako kámen úrazu, protože pro ně náboženství bylo filosofií. Bylo to cosi neosobního; avšak přibližnou pozemskou paralelu tu poskytuje pouze ta nejosobnější vašeň.

Člověk se nebude válet ve sněhu kvůli tendenci, jíž všechny věci naplňují zákon svého bytí. Nebude se odříkat jídla ve jménu něčeho mimo nás, co napomáhá ke spravedlnosti.

Takové a podobné věci bude dělat z úplně jiného důvodu. Bude je dělat, když je zamilovaný. První, co si musíme u svatého Františka uvědomit, souvisí se skutečností, jež stojí na samém začátku jeho příběhu: že když od počátku říkal, že je trubadúr, a později prohlásil, že je trubadúr nové a vznešenější romance, nepoužíval pouhou metaforu, nýbrž chápal sám sebe mnohem lépe, než ho chápou učenci. Byl trubadúrem až do poslední agonie odříkání. Byl milencem. Miloval Boha a skutečně a doopravdy miloval lidi, což je možná daleko vzácnější mystické povolání. Člověk milující lidi je téměř opakem filantropa – etymologie toho řeckého slova je sama sobě jakousi ironií. Filantrop může být ten, kdo miluje antropoidy. Avšak jako svatý František nemiloval lidstvo, nýbrž lidi, nemiloval ani křesťanství, nýbrž Krista. Chcete-li, říkejte si, že to byl blázen, který miloval imaginární osobu; ale imaginární osobu, nikoli imaginární myšlenku. A moderní čtenář nejspíše najde klíč k askezi a všemu, co s ní souvisí, v příbězích milenců, kteří se podobali bláznům. Podejte to jako příběh o jednom trubadúrovi a různých bláznivých věcech, jež dělal pro svou dámu, a celá moderní hádanka zmizí. V takovém romantickém příběhu by nebyl žádný rozpor mezi básníkem, který trhá květiny na slunci a snáší mrazivé noční bdění ve sněhu, mezi jeho chválou veškeré pozemské a tělesné krásy a následným odmítáním jídla, mezi tím, jak oslavuje zlato a purpur a zatvrzele chodí v hadrech, jak dojemně ukazuje hlad po lepším životě a žízeň po hrdinské smrti. Všechny tyto hádanky by se snadno vyřešily v jednoduchosti jakékoli vznešené lásky; jenže toto byla láska natolik vznešená, že o ní devět mužů z deseti sotva kdy slyšelo. Později uvidí-

me, že tato paralela s pozemským milencem má velice praktickou souvislost s problémy Františkova života, pokud jde o vztahy s otcem, přáteli a jejich rodinami. Moderní čtenář téměř vždy zjistí, že kdyby dokázal přijmout tento druh lásky jako realitu, pokládal by tyto výstřednosti za romantické. Zde to však zmiňuji jen jako předběžný bod: ke konečné pravdě má sice dost daleko, ale je to k ní nejlepší přístup. Čtenář nemůže ani začít chápat smysl příběhu, který mu možná připadá velmi svérázný, pokud nepochopí, že pro tohoto velkého mystika nebylo náboženství jakousi teorií, nýbrž milostným dobrodružstvím. A jediný účel této úvodní kapitoly je vysvětlit omezení této knihy, určené pouze té části moderního světa, která na svatém Františkovi nachází jistou moderní obtíž; která ho dokáže obdivovat, a přesto ho stěží přijímat, nebo která může oceňovat světce takřka bez ohledu na jeho svatost. A jediný důvod, proč si osobuji právo vůbec se o takový úkol pokoušet, je, že jsem se sám tak dlouho nacházel v rozličných stádiích tohoto stavu. Tisíce věcí, které nyní částečně chápu, bych byl považoval za zcela nepochopitelné; mnoho věcí, jež teď považuji za posvátné, bych byl odmítal jako naprosté pověry; mnoho věcí, které se mi teď jeví jasné a přehledné, když je nahlížím zvnitřku, bych byl při pohledu zvenčí upřímně nazval temnými a barbarskými, když se kdysi dávno, za dnů mého chlapectví, moje obraznost poprvé vznítla slávou svatého Františka. I já jsem žil v Arkádii; avšak dokonce i v Arkádii jsem potkal člověka v hnědém hábitu, který miloval lesy ještě víc než Pan. Ta postava v hnědém hábitu stojí na krbové římsě v pokoji, kde píšu, a jako jediná mezi mnoha podobnými obrazy mi v žádné fázi mého putování nepřipadala cizí. Existuje jakási harmonie mezi krbovou římsou, září ohně a mým prvotním zalíbením ve Františkových slovech o bratru ohni; neboť v mé paměti stojí natolik daleko, že může splývat se všemi těmi domácími sny

prvních dní. Dokonce i fantastické stíny, které vrhá oheň, vytvářejí jakési stínové divadlo, patřící do dětského pokoje; stíny však i tenkrát patřily jeho oblíbeným zvířatům a ptákům, tak jak je viděl, groteskní, ale obestřené aureolou Boží lásky. Jeho bratr vlk a bratr beránek mi připadali skoro jako Bratr Lišák a Bratr Králík trochu křesťanštějšího Strýčka Remuse. Pomalu jsem začal nahlížet mnohé ještě úžasnější stránky tohoto muže, ale tato se mi nikdy neztratila. Jeho postava stojí na jakémsi mostě spojujícím mé dětství a mé obrácení s mnoha dalšími věcmi; neboť romance jeho víry pronikla dokonce i racionalismem vágní viktoriánské doby. Do té míry, v jaké jsem tuto zkušenost sám udělal, snad budu schopen dovést druhé po této cestě kousek dál, ale jen malý kousek. Nikdo neví lépe než já teď, že je to cesta, po které se bojí kráčet andělé. Ale i když jsem si jist neúspěchem, nepřemáhá mě strach: vždyť on bláznův snášel rád.